

domu z počátku 20. století, na níž jsou tato okna již zřejmě zachycena. V 1. třetině 20. století byla řada okenních a dveřních otvorů zvětšena.

DĚJINY OBJEKTU PODLE PÍSEMNÝCH PRAMENŮ

V nejstarších trhových smlouvách je dům s pozdějším číslem popisným 92 zpravidla charakterizován jako statek. Prvním dokladem o jeho existenci je zápis v pozemkové knize náhodského velkostatku z roku 1559, kdy proběhl převod statku mezi Kryštofem Nyplem a Janem Trnkou.

V roce 1641 se majitelem stal Jan Záruba. K tomuto obecnímu dvoru zvanému také Zárubovský patřila role na Podračí, na Lánech, na Poříčí a na Vrších a louky v Bohuslavicích, u Rtyňky a na Poříčí. Zárubové drželi statek téměř sto let až do roku 1735, kdy jej prodali úpické obci. Pozemky obec pronajala a v domě zřídila hospodu, kterou také za 12 zlatých ročně propachtovala. Jan Záruba si vymínil zůstat na gruntě až do dalšího jara a dědičně si vymínil chalupu, která stála ve dvoře.

V roce 1752 se úpická obec rozhodla obecní hospodu prodat. Do roku 1881, kdy Zárubovský dům získal Jindřich Kuťák za 2 100 zlatých rakouské měny, se v držbě vystřídala řada soukromých majitelů. Jindřich Kuťák nadále v Dřevěnce provozoval hostinskou živnost. Celá desetiletí bojoval jeho syn Jindřich s nepřízní osudu a s nezájmem komunistických orgánů. Na počátku 50. let 20. století se dokonce uvažovalo o zbourání Dřevěnky, ale od roku 1958 v části objektu provozovaly *Restaurace a jídelny Trutnov* hostinec. Dům po celá desetiletí chátral, ačkoliv majitel neúnavně upozorňoval na jeho špatný technický stav a škody způsobené jeho užíváním. Hospoda existovala v Dřevěnce až do roku 1990, ještě o deset let později se v ní hospodařilo a bydlelo. V roce 2000 poslední majitel Jindřich Kuťák objekt prodal, přičemž nový majitel provedl jen velmi málo z proklamovaného velkorysého programu kulturního a muzejního využití. Nakonec v roce 2007 budovu převzalo město Úpice a zahájilo postupný program opravy a obnovy objektu. Již před touto poslední změnou oživovalo Dřevěnku místní sdružení Chalupění, zaměřené na dokumentaci a sběr materiálu spjatého s tradičním hospodařením a způsobem života v regionu.

OBNOVA OBJEKTU

V říjnu 2008 došlo k posouzení stavu dřevěných konstrukcí, zda nejsou napadeny biologickými škůdci. O rok později zpracoval Jiří Škabrada stavebněhistorický průzkum, byl zaměřen stávající stav hospodářského objektu v severní části areálu a Kateřina Krhánková provedla restaurátorský průzkum zbytků nátěrů a maleb na dřevěných konstrukcích masného krámu.

Celková obnova objektu byla v roce 2009 zařazena do *Programu záchrany architektonického dědictví* a v témže roce byly zahájeny záchranné práce, které důsledně respektovaly i mladší stavební zásahy. Objekt bylo třeba chránit jako celek – svědectví toho, jak uvažovaly a žily generace před námi, a to včetně století dvacátého. Proto byly zachovány okenní otvory a okna z 30. let 20. století. Je to hned z několika důvodů – při zmenšování otvorů by muselo dojít k výměně naprostě většiny roubených konstrukcí, čímž bychom ztratili právě nejcenější autentický materiál z počátku 17. století. Dalším důvodem je skutečnost, že nevíme, jak menší okna vypadala. Také již více než 80 let stará okna a dveře jsou historickým materiálem dokládajícím řemeslnou úroveň a způsob života na počátku 20. století.

Při postupné záchraně byly nejdříve obnoveny roubené konstrukce vnějšího pláště, přičemž bylo důsledně dbáno na zachování veškerého autentického materiálu, který nebyl zcela degradován. Nejprve muselo dojít k odstranění hliněných vymazávek, které byly uskladněny, a k posouzení stavu všech prvků, k pečlivému uložení výplní otvorů a následně byla realizována dřevěná statická podpora ve všech částech objektu. Pak se mohlo přistoupit k obnově vnějšího i vnitřního roubení domu. Měněny byly jen zcela degradované trámy nebo jejich části, přičemž nové a staré dřevo bylo napojováno klasickými spoji se zajištěním pomocí týblování a dřevěných kolíků.

Dodržen byl i způsob opracování prvků v různých vývojových obdobích. Uplatnilo se ruční opracování klasickým tesařským způsobem, historicky používanými nástroji. Veškeré konstrukce byly opatřeny petrifikačním nátěrem – nasyceným roztokem kalafuny v technickém lihu – a napuštěny nátěrem proti dřevokaznému hmyzu a houbám.

V první fázi (2009–2012) došlo k opravě roubení vnějšího pláště a k obnově roubené světničky v patře, jejíž stav byl velmi kritický. Přesto se podařilo zachovat velkou část původních prvků a také povalové stropy nad hlavní světnicí, které byly po odstranění hliněných omazávek shledány v překvapivě dobrém stavu.

Nejsložitější částí obnovy byly výměny prvků pozdního věnce, který byl staticky propojen s vazbou krovu. Střecha dostala novou krytinou z dřevěného štípaného šindele. Vnější i vnitřní konstrukce byly původně opatřeny vápennými

nátěry – požadavek na jejich obnovu byl ze strany památkové péče stanoven od počátku rekonstrukce, neboť jde o historické řešení, které bylo pro památku charakteristické po více než 200 let. V 70. letech byly však v intencích tehdejšího vkusu odstraněny a trámy byly natřeny motorovým olejem, spáry bílou barvou. Vzhledem k zachování autentických prvků při současné obnově však není možné vápenné nátěry na mastný povrch dřeva nanést.

Veškeré tesařské práce byly prováděny firmou TES-78 tesařského mistra Martina Zemana ze Žaclěře. Obdivuhodné zkušenosti tesařů skutečně zachránily Dřevěnku pro další generace. Spolupráce mezi tesaři, statikem, projektantem, památkáři i vlastníkem objektu byla okořeněna skutečností, že zástupcem investora byl vnuk Jindřicha Kuťáka, jenž velmi pečlivě dohlížel na provedení všech prací.

NOVÉ VYUŽITÍ OBJEKTU

V Dřevěnce vzniká živá zážitková expozice skanzenového typu, která návštěvníky vtáhne do života na malém městě ve 2. polovině devatenáctého a 1. polovině 20. století. Umožňuje jim ponořit se do způsobu života, kterému jsme se nenávratně vzdálili, stejně jako najít prostor pro setkávání u řemeslného či zájmového tvoření, na přednáškách a besedách i při dalších příležitostech.

Prostory bývalého hostince se proměňují ve společenskou víceúčelovou edukativní místnost s novými kachlovými kamny s chlebovou pecí. V bývalých krámech uvítá návštěvníky informační centrum a drobnější expozice věnovaná této kapitole dějin Dřevěnky, první patro zavede zájemce například do bytu původních majitelů. Malá sednička za jedinečným dýmníkem připomene život místních tkalců. Za zhlédnutí stojí i půda nebo sklep s částečně zachovaným původním pivovodem, přístupný návštěvníkům a mnohem dobrodružně cesty do podzemí.

To všechno a mnohem více nabízí zrekonstruovaná památka svým návštěvníkům v rámci celoročního programu inspirovaného cyklickým vnímáním času, životem určeným tradicí a stabilním vztahem mezi obyčejným a svátečním.

Otevírací doba

úterý – sobota 10.00–12.00 a 13.00–17.00
neděle 13.00–16.00

Kontakt

Žižkova 92, 542 32 Úpice
+420 499 882 143
mmgu@mmgu.cz

GPS souřadnice

N 50.5124272°, E 16.0130731°

Více informací na

www.mmgu.cz

Text: Vladimíra Paterová.

Fotografie: NPÚ, ÚOP v Josefově; Město Úpice, fotoarchiv rodiny Kuťákovy, Městské muzeum a galerie Úpice.

Zdroje: Škabrada, Jiří a kol.: Dřevěnka čp. 92. Stavebněhistorický průzkum, 2009.

Mapa: ©ČÚZK.

Tisk: Tisk AS, s.r.o., Hradecká 966, Jaroměř

V roce 2018 vydal Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Josefově s finanční podporou Královéhradeckého kraje a Města Úpice.

NÁRODNÍ
PAMÁTKOVÝ
ÚSTAV

ÚZEMNÍ ODBORNÉ
PRACOVISŤE
V JOSEFOVĚ

KRÁLOVÉHRADECKÝ
KRAJ

ISBN 978-80-88226-10-9

ÚPICE
DŘEVĚNKA ČP. 92

Dům čp. 92 v Úpici, nazývaný Dřevěnka, je jedním z nejstarších a největších českých maloměstských dřevěných domů, dochovaný navíc v relativní úplnosti a autentičnosti z doby výstavby na začátku 17. století. Objekt je mimořádně zajímavý a důležitý svým blízkým vztahem k lidové architektuře, resp. skupině našich nejstarších vesnických domů z 16.–17. století. K těmto stavbám se úpický dům přiřazuje jak svou typologickou charakteristikou (podélným řezem s vysokou obytnou místností a dvoupodlažní zadní komorovou částí), tak i materiálem a konstrukcí (roubením z nehraněných kuláčů). V tomto ohledu je dům pozoruhodný i značně jednoduchým tesařským provedením, prakticky bez zdobných detailů.

Díky poslednímu průzkumu s datováním a rozбором písemných pramenů můžeme objekt lépe zařadit do vývoje našich nejstarších zachovaných venkovských domů a také propojit jeho stavební dějiny s konkrétními lidmi, kteří objekt vlastnili a obývali. Dřevěnku lze považovat za prvořadou památku v Úpici, její význam díky doloženému stáří a konstrukčnímu provedení přesahuje hranice regionu.

HISTORIE

Konkrétní vědomosti o stavbě nebyly až donedávna dostatečné. Domněnka o jejím starobylém původu se opírala pouze o to, že jádro budovy je sroubeno z nehraněných kuláčových klád. První písemná zpráva o usedlosti pochází z roku 1559. Údaje z pozemkových knih, získané správcem městského muzea Vilémem Schreiberem (1882–1964), doplňoval pak i další muzejní pracovník Jan Kábrt (1901–1985). Tento badatel se snažil v rámci svých možností Dřevěnku popsat a datovat včetně rozpoznání základních etap jejího stavebního vývoje. Znázornil ho způsobem blízkým metodice tehdy již existujícího stavebněhistorického průzkumu.

STŘEDOVĚKÁ MINULOST PARCELY A DOMU

Parcela domu čp. 92, později zmenšená o svou severní část s domky při břehu Úpy, nepochybně patří do jádra středověkého – gotického městečka. Městský charakter měly parcely pouze kolem náměstí (příčemž ani tady až do současnosti nedosáhla zástavba na celém obvodu souvislého řadového – tedy opravdu městského uspořádání). Parcela s domem čp. 92 je poměrně blízko náměstí a přitom už se svým tvarem blíží zemědělské usedlosti s prostorným dvorem. Samotná Dřevěnka však tím, že stojí při ulici a je do ní obrácena svým podélným vstupním průčelím, nedává vlastně najevo, že náleží jinému, spíše vesnickému typu zástavby. O zemědělském charakteru svědčí i nejstarší písemné zprávy o objektu – stručné charakteristiky v záznamech pozemkové knihy. Protože zachovaný dům vznikl spolehlivě na začátku 17. století, musel ve zdejší usedlosti existovat nejméně jeden dům předcházející, protože nejstarší zpráva o majetkovém převodu pochází už z 50. let 16. století. Z nepřímé narážky v trhovém zápisu z roku 1605 snad můžeme usuzovat na to, že tento dům měl možná ještě výrazněji charakter zemědělské usedlosti.

Zejména v městském prostředí bývají často pozůstatkem nejstarších stavebních etap domu suterénní prostory, sklepy. V této souvislosti jsou sklepy zajímavé i u Dřevěnky, protože každá z dvojice zachovaných sklepních prostor vykazuje odlišné stáří a také odlišný vztah k nadzemní části budovy. Větší severní sklep by mohl být pozůstatkem staršího objektu, jak naznačuje strmé stoupání jeho klenby i nestejná šířka síně a odlišná hloubka komor v přízemí. Menší západní sklep je ale bezpochyby mladšího původu než z počátku 17. století. Tato půdorysná zvláštnost – nestejná šířka síně a odlišná hloubka komor – svědčí o starším původu sklepa, jemuž se při stavbě domu na počátku 17. století přizpůsobila související

část přízemí. U podobně starých domů vesnického typu má totiž síň vždy stejnou šířku v celé své hloubce, takže vstupy do obvyklé dvojice komor existují v jedné linii.

DOCHOVANÝ DŮM Z POČÁTKU 17. STOLETÍ

Díky výsledkům dendrochronologického rozboru je stanovení doby stavby dochovaného domu jednoznačné – budova, pro jejíž stavbu se kácelo dřevo během tří zimních období mezi roky 1604–1610, byla stavěna v závěru této, resp. těsně navazující doby, tedy mezi léty 1609–1611. Dendrochronologické datování umožňuje určit podle sledu letokruhů, které přirůstají nerovnoměrně v závislosti na počasí, stáří použitého dřeva s přesností na kalendářní rok. Vzhledem k tomu, že stromy pro všechny trámy v krovu, jímž stavba končila, byly káceny v zimě 1609/1610, je zřejmě nejpravděpodobnější zakončení stavby právě v roce 1610, nejpozději v následujícím roce 1611. Díky tomuto datování známe spolehlivě i jeho stavebníka, byl jím Jiří Matějka (Jiřík Matějků), který zakoupil usedlost v roce 1605. Se zjištěnou dobou stavby koresponduje i výrazný vzrůst ceny celé nemovitosti za dobu působení tohoto hospodáře. Zatímco Jiří Matějka pořizoval usedlost za kupní cenu 360 kop míšeňských grošů, byl po jeho smrti majetek v roce 1621 převeden na manželka vdovy Doroty Jiřího Šrejbera s výrazně navýšenou cenou 1 000 kop (při nezměněné sestavě polností).

Typologická skladba domu v zásadě odpovídá našim nejstarším známým vesnickým domům, zachovaným ze 16. a počátku 17. století. Tyto domy se vesměs vyznačují trojdílnou dispozicí, která má v čele velkou a hlavně vysokou obytnou místnost, ve střední části síň s černou kuchyní a ve třetím dílu komoru či spíše dvojici komor. Tato zadní část domu, která mohla být i na vesnici zděná, bývá – vzhledem k výšce přední obytné místnosti a menším výškám stropů v komorách – dvoupodlažní. Odlišností úpické budovy oproti uvedenému schématu nejstarších vesnických domů spočívají zřejmě právě ve vazbě na pokročilejší maloměstské prostředí. Zdejší obytná místnost už nebyla vybavena horním větracím oknem, vázaným na středověkou tradici dymného způsobu vytápění, jak je to dochováno např. u domu čp. 53 ve Rtyni v Podkrkonoší. Odlišná je i zmíněná půdorysná anomálie v situaci komor, způsobená ale zřejmě existencí staršího sklepa a nástupu k němu. Nejvýraznější odlišností domu oproti soudobému vesnickému schématu je existence obytných místností v patře zadní komorové části domu, o jejichž charakteru svědčí především provedení stropů. Bez sondáže si ale nemůžeme být jisti, zda tu od počátku existovalo vytápění a jakou mělo podobu.

Nejpravděpodobnější variantu představuje pouhý příkladací prostor ze střední síně, nad nímž musel spočívat dymníkový komín – nejspíše s lehkou dřevohliněnou konstrukcí, opřenou o stěnu. Na tomto místě se pak vytápěcí zařízení dále vyvíjelo přes zděné provedení komína, který už musel být podepřen v přízemí, až k jeho novodobé tahové podobě.

Ne zcela jasná je pozice a zejména konkrétní stavební provedení hospodářské kuchyně, vázané na velkou světnici v přízemí. Existovala zřejmě od počátku na dnešním místě. Na rozdíl od dochovaného zděného klenutého provedení byla nejspíše dřevěná a vybavená možná rovněž dřevohliněným dymníkem. Obsluhovala se z ní jistě standardní sestava pece a kachlových kamen v příslušném koutu světnice. Pozůstatkem po tomto propojení je – nevíme však, zda v provedení již z počátku 17. století – velká přibližovací nika, jejíž část byla později použita pro vsazení portálu, jímž jsou dnes světnice s kuchyní propojeny.

Celý dům byl proveden jednotným tesařským způsobem z nehraněných kuláčů. Technologická nutnost klást kvůli lepšímu provázání stavby slabší a silnější konce klád střídavě nad sebou vedla k výrazným nerovnostem stěn, zejména v interiéru. Na rovnost stěn se více dbalo zvenku. Hraněné jsou jen prvky pro trámové zárubně oken a dveří, ale i v těchto případech bez jakékoli zdobné profilace. Jednoduše vesnické bylo i provedení sestavy vysokého hambalkového krovu. Zajímavá je podélná pozice domu v uliční frontě, která pro české vesnické prostředí – na rozdíl od rozsáhlých oblastí na Moravě – není typická. Vyskytuje se ale často právě v maloměstském a městském prostředí, kde se trojdílné domy umísťovaly na široké parcele podélně při ulici.

ÚPRAVY V PRŮBĚHU 18. STOLETÍ

Dendrochronologickým datováním je již pro začátek 18. století doloženo vložení střední podélné stolice do konstrukce krovu. Další dvě stolice sem byly vsunuty v samém závěru tohoto věku. Oba zásahy doplnily krov způsobem, který byl právě v té době ve venkovském prostředí obvyklý. Další věrohodné datum z doby po polovině 18. století poskytla dendrochronologie pro datování nástavby roubené světničky, resp. dvojice světniček nad kuchyní. Tento podélný roubený blok byl zřejmě rozdělen na dva prostory – větší východní a menší západní, přístupný z pavlače a přitříváný komínem nad kuchyní. Mohl sloužit třeba jako příbytek pro služebnou. Obě místnosti byly sice propojeny dveřmi, jak je zřejmé zvenčí na skladbě severní roubené stěny, ale situace si mohla vynutit i jejich oddělení, protože větší východní světnička mohla s výhodou posloužit i k ubytování hospodských hostů. Tím je zřejmě možné vysvětlit napohled tajemné stopy po komunikačním propojení s velkou světnicí; byla tu odstraněna část povalového záklopu, zřízeny žebříkové schody a do stěny světničky vyříznut otvor pro vstup.

Nástavba roubeného bloku se světničkami se bezpochyby vázala na předcházející zděné a klenuté provedení kuchyně s komínem a přilehlé místnosti, která měla bezpochyby funkci kuchyňské přípravný v rámci hospodského provozu. Kvůli sestavě pece a kamen v koutu světnice se do kuchyně vstupovalo dále než dnes – druhým, barokním portálem. Ten sem byl zřejmě při vyzdění bloku kuchyně osazen druhotně, a pokud je věrohodné čtení nápisu s uvedením popisného čísla na jeho překladu, sloužil předtím jako vstupní branka v obvodu ohrazení usedlosti.

Z 2. poloviny 18. století by mohl pocházet i druhý, menší západní sklep, zapuštěný pod severní polovinou půdorysu komory v jihozápadním nároží.

MLADŠÍ STAVEBNÍ ÚPRAVY

V polovině 19. století kuchyně ztratila charakter dymníkového provozu a byla upravena pro systém tahový, jaký používáme dodnes. Také byl zrušen schodový nástup z velké světnice do horní světničky ve vedlejší traktu, přičemž dveřní otvor byl zaplněn trámkou s příčnými dřevěnými protismykovými vložkami, které se v Podkrkonoší užívaly pro zpevnění roubených stěn v sousedství dveřních či okenních otvorů. Odstraněný pruh povalového záklopu byl opět doplněn poněkud odlišným způsobem včetně horní ochranné vrstvy – lepenice. Do 2. poloviny 19. století zřejmě spadá i odstranění pavlače na jižní, vstupní straně domu, protože v těchto místech už pavlač neexistuje na nejstarší fotografii z počátku 20. století. Do 2. poloviny či spíše závěru 19. století náleží několik úprav dveří. Dvoukřídlové vstupní dveře do síně na uliční straně nahradily starý vstup, jehož otvor nadále sloužil pro vstup do řeznického krámu vestavěného do síně. Pro další, zelinářský krám, začala sloužit i komora v jihozápadním nároží, jejíž vstup byl zřejmě proříznut v místě dosavadního okna. Ze závěru 19. století (podle novoklasicistního žaludového tvaru konců zapuštěných závěsů) pocházejí i dvoukřídlové dveře do velké světnice a v patře stejně vybavené dveře ze síně do obytné místnosti ve třetím dílu dispozice.

Dvojice trojdílných oken na západním průčelí v přízemí je vybavena profilací a zejména závěsy s bambulkovými konci, užívanými jen do začátku 20. století. Navíc se zdá, že takto ranému datování nasvědčuje i nejstarší známá fotografie

